

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 342.7:355.45:614.2:341.231.14
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-29>

Панкевич Олег Зіновійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії та конституційного права
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>

Афтанасів Валерія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти 4-го курсу
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2702-494X>

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ЯК ЮРИДИЧНО РЕЛЕВАНТНИЙ СТАН: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ

У статті здійснено аналіз психологічної реабілітації військовослужбовців сектору безпеки як юридично релевантного стану, що в умовах війни потребує нормативної конкретизації в межах конституційного права. Розглянуто правову природу психічного здоров'я як об'єкта охорони "sui generis", визначено межі допустимого втручання держави у психоемоційну сферу особи, зокрема в контексті примусового застосування реабілітаційних заходів. Особливу увагу приділено проблемі правового статусу посттравматичного стресового розладу як потенційної підстави для обмеження службової придатності.

Ключові слова: психологічна реабілітація, ПТСР, сектор безпеки, військовополонені, конституційні гарантії, психічна недоторканність, службова придатність, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Військовослужбовець, який повертається з полону, втрачає не лише фізичну свободу: він зазнає глибокої психоемоційної дестабілізації, що має юридично релевантні наслідки. Але полон – тільки один із багатьох сценаріїв бойової травматизації. Тривале перебування в зоні бойових дій, участь у штурмових операціях, втрата побратимів, масове насильство, свідком якого стали, – усе це формує гетерогенну групу осіб, які потребують не медичної уніфікації, а нормативної диференціації.

Варто звернути увагу, що посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) у цьому контексті не може розглядатися як суто медичний діагноз, оскільки за своєю природою він трансформує правосуб'єктність особи, модифікує її здатність до виконання службових функцій, ухвалення рішень і участі в публічному правопорядку.

Проблемним та, на жаль, актуальним є питання «інституційної байдужості» до цього стану, коли військовослужбовці (та прирівняні до них особи) з бойовою психотравмою – незалежно від обставин її виникнен-

ня – залишаються поза межами спеціального правового режиму. Так, існуючі адміністративні процедури, які формалізують психологічну допомогу, не передбачають жодної категоріальної диференціації щодо осіб, які зазнали, зокрема, насильницької ізоляції. Своєю чергою, відсутність законодавчо закріплених механізмів судового контролю у випадках примусового втручання створює чималий ризик перетворення реабілітації на інструмент дисциплінарного управління, а не на засіб захисту гідності. Навіть більше, нормативно не визначено, чи може ПТСР бути підставою для обмеження доступу до бойових завдань, управлінських функцій чи роботи зі зброєю – що становить пряму загрозу інституційній безпеці та порушує принцип правової визначеності держави.

Отже, психологічна реабілітація в секторі безпеки має бути визнана як автономний правовий інститут, який поєднує медичну доцільність із юридичною релевантністю. Очевидне ігнорування цього факту призводить до того, що реабілітація залишається адміністративною фікцією, а держава втрачає легітимність у сфері захисту психічного здоров'я тих, хто захищає її безпеку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми правового регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою засвідчує наявність окремих міждисциплінарних напрацювань, які, однак, не охоплюють повною мірою нормативно-правову специфіку сектору безпеки. Так, Ю. Асєєва, К. Аймедов і А. Яцишина здійснили теоретичну реконструкцію поняття ПТСР у військових, окресливши клінічні прояви та фактори ризику, але без розроблення правового статусу цього стану як юридично релевантного для службової придатності та процесуальної дієздатності [1]. В. Чорна, О. Серебреннікова в колективному дослідженні проаналізували частоту та тривалість ПТСР серед військовослужбовців, акцентували увагу на медичних аспектах, однак не запропонували нормативної моделі реабілітації в межах адміністративного або судового контролю [2].

Із зарубіжних авторів заслуговує на увагу праця С. Брюїн, яка в межах когнітивної парадигми досліджує механізми формування ПТСР, визнаючи необхідність правового втручання в разі порушення функціональної автономії особи [3]. Р. Єгуда у своїх розвідках наголошує на біологічних маркерах ПТСР як об'єктивних критеріях для правового визнання стану психічної непридатності до виконання службових обов'язків [4].

Виданьється очевидним, що в сучасній правовій доктрині питання нормативного регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою майже не досліджується. Тематика залишається на периферії юридичної науки, тоді як системно її вивчають переважно медики – психіатри, нейропсихологи, військові терапевти, чії роботи зосереджені на клінічних аспектах ПТСР, без охоплення правових механізмів реабілітації, критеріїв службової непридатності чи меж допустимого втручання в автономію особи.

Метою статті є доктринальне обґрунтування необхідності нормативного закріплення психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою як автономного правового інституту у структурі сектору безпеки. У межах цієї мети передбачається здійснення комплексного аналізу правової природи ПТСР як юридично релевантного стану, що впливає на службову придатність, правосуб'єктність та межі допустимого державного втручання в автономію особи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є однією з перших спроб системного доктриналь-

ного аналізу нормативного регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою як юридично релевантного стану. Зокрема, уперше обґрунтовано необхідність нормативної класифікації ПТСР як підстави для застосування спеціального правового режиму в секторі безпеки, з урахуванням принципу пропорційності, конституційних гарантій психічної недоторканності та меж допустимого державного втручання в автономію особи.

Запропоновано оновлену концепцію функціональної правосуб'єктності військовослужбовця, яка має на меті законодавче закріплення механізмів зміни правового статусу особи внаслідок бойової психотравми, а також процедурну модель реабілітаційного втручання, що узгоджується з міжнародними стандартами у сфері прав людини та медичного права.

Окрім цього, здійснено порівняльно-правовий аналіз зарубіжних моделей нормативного регулювання психічної реабілітації військових, що дало можливість дослідити основні елементи правового забезпечення в розвинутих державах світу. На основі отриманих результатів розроблено авторські пропозиції щодо доповнення національного законодавства у сфері охорони здоров'я, оборони та соціального захисту.

Виклад основного матеріалу. У сучасній парадигмі правового регулювання вітчизняного сектору безпеки, який зараз функціонує в умовах перманентної гібридної загрози, психологічна реабілітація військовослужбовців та інших суб'єктів силових структур постає не як факультативна медична процедура, а як імперативна складова частина реалізації основоположних прав людини. Варто наголосити, що її правова природа потребує доктринального осмислення крізь призму конституційного позитивного обов'язку держави, міжнародних стандартів захисту людської гідності, а також крізь інституційно-правову систему сектору безпеки й оборони. Варто звернути увагу на те, що психічне здоров'я особи, яка перебуває на службі, має бути кваліфіковане як об'єкт правового захисту "sui generis", тобто як особлива категорія [5, с. 108].

З позиції конституційного права психологічна реабілітація військовослужбовців та інших суб'єктів сектору безпеки має бути розглянута як складник реалізації права на охорону здоров'я, життя та медичну допомогу, що закріплено, відповідно, у ст. ст. 3, 27 та 49 Конституції України [6]. Водночас варто наголосити, що конституційне право на охорону здоров'я не обмежується фізичним виміром, а охоплює також психічну сферу, яка в умовах службової залежності та бойового навантаження зазнає системного ризику. Доречно звернути увагу й на те, що держава, відповідно до принципу верховенства права, зобов'язана не лише утримуватися від порушення психічної недоторканності особи, а й активно сприяти її відновленню шляхом створення нормативно визначених механізмів реабілітації. Отже, психологічна реабілітація має бути доктринально визнана як *конституційна гарантія, що не може бути обмежена навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану, оскільки вона прямо пов'язана з реалізацією права на людську гідність – ядра конституційного ладу України*.

Принагідно наголосимо, що у правовому дискурсі питання допустимості примусового застосування психореабілітаційних заходів державою до військовослужбовців залишається нормативно неузгодженим і доктринально суперечливим. З одного боку, держава, як суб'єкт публічного права, зобов'язана забезпечити функціональну боєздатність сектору безпеки, що в основному перед-

бачає підтримку психоемоційної стабільності особового складу. З іншого – конституційна модель прав людини, закріплена у ст. ст. 3 та 28 Основного закону [6], забороняє будь-яке втручання у психічну сферу особи без її добровільної згоди, навіть коли йдеться про службовий контекст. Вагомою актуальності в цьому аспекті набувають такі питання: чи має держава право нав'язувати реабілітаційні протоколи особам, які не вважають себе психічно травмованими? чи може командування вимагати проходження психологічного дослідження як умову допуску до служби або продовження контракту?

Виходячи за межі положень Конституції, доцільно звернутися до галузевих актів у сфері охорони здоров'я, соціального захисту й оборони. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 3 грудня 2020 р. визначає психологічну допомогу в реабілітації як діяльність, спрямовану на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній і духовній сферах із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формах психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги [7].

Натепер у законодавстві України відсутні чіткі визначені критерії, які б розмежовували добровільну участь у реабілітаційних заходах від службової необхідності. Вищенаведений Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» не містить механізмів правового захисту особи, яка відмовляється від психологічної допомоги. Спеціальне нормативне регулювання міститься в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р., де абз. 5 ст. 11 закріплює обов'язок держави забезпечити «...безоплатну психологічну допомогу особам..., які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони <...> у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України...» [8]. Хоча Закон і передбачає обов'язок держави забезпечити допомогу, але не визначає межі допустимого втручання в автономію особи. Отже, у практиці сектору оборони формується латентна модель «реабілітаційного примусу», що не має нормативної легітимності й функціонує як інструмент управлінського тиску.

У разі звільнення з полону, коли суб'єкт демонструє ознаки дезадаптації, емоційної нестабільності або відмови від допомоги, органи держави стикаються з доктринальною дилемою: чи мають вони право втручатися у психоемоційну сферу особи в ім'я її захисту, чи зобов'язані утриматися від будь-якого примусу, навіть якщо йдеться про реабілітацію?

Під час дослідження психологічної реабілітації як імперативної гарантії прав людини в секторі безпеки особливу увагу варто приділити феномену ПТСР особи, що перебувала в умовах тривалої загрози життю. Як зазначає Н. Павлик, тривала загроза смерті якісно модифікує когнітивно-афективну структуру особистості, змінює її ідентифікаційні механізми. У суб'єктів, які пройшли фронтний досвід або перебували в умовах примусового утримання (полону), можуть формуватися дезадаптивні патерни поведінки, хронічна тривожність, емоційна дестабілізація, соціальна ізоляція, порушення комунікативної компетентності, а також суїцидальні ідеї [9, с. 7].

Варто наголосити, що такі психоемоційні наслідки не можуть бути редуковані до приватної медичної проблематики – вони становлять об'єкт конституційного

захисту, оскільки прямо корелюють із реалізацією права на охорону здоров'я, гідність, психічну недоторканність та соціальну реінтеграцію.

Наявність ПТСР може бути цілком вагомою підставою для обмеження доступу до виконання бойових завдань, управлінських функцій або роботи зі зброєю. Проте чинне законодавство не містить жодної норми, яка б визначала ПТСР як юридичний критерій службової непридатності. Проблемним аспектом також залишається відсутність нормативно закріпленої процедури психіатричної оцінки в контексті кадрових рішень. Діагноз «ПТСР» часто використовується як латентний інструмент усунення небажаних суб'єктів із системи оборони – без належного правового обґрунтування, без права на оскарження, без гарантій реінтеграції. Така практика однозначно суперечить принципу правової визначеності та порушує презумпцію службової придатності, яка має діяти до моменту офіційного медико-правового висновку (чи рішення військово-лікарської комісії).

У разі встановлення ПТСР у військовослужбовців (та прирівняних до них осіб) питання добровільної згоди на проходження психологічної реабілітації набуває особливої нормативної значущості. Відповідно до конституційної моделі охорони психічної недоторканності, втручання у психоемоційну сферу особи допускається виключно за умови її усвідомленої згоди, що корелює із принципом автономії волі. Якщо особа внаслідок психічного стану не здатна надати таку згоду, застосування реабілітаційних заходів можливе лише за рішенням суду, що також впливає із правової позиції Конституційного Суду України (далі – КСУ) у рішенні від 20 грудня 2018 р. № 13-р/2018 [10]. Аналогічна позиція КСУ викладена в рішенні від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 [11].

У соціальному вимірі ПТСР функціонує як маркер «неблагонадійності», що призводить до втрати довіри, обмеження доступу до соціальних гарантій, дискримінації у сфері працевлаштування та ізоляції в системі охорони здоров'я [9, с. 10]. Очевидна відсутність нормативної моделі соціальної реінтеграції осіб з ПТСР свідчить про системну правову прогалину, яка суперечить принципу рівності перед законом (ст. 24 Основного закону [6]) та нівелює саму ідею соціального контракту між державою і її захисниками.

У наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців <...>» від 9 грудня 2015 р. № 702 деталізовано етапи, форми, методи та суб'єктів надання психологічної допомоги, включно з обов'язковим проведнням первинної психодіагностики, індивідуального консультування та групової терапії [12]. Проте положення наказу слід тлумачити не як нормативну підставу для примусового застосування психологічної реабілітації, а як адміністративно-організаційний регламент, який висвітлює доступні форми, етапи та суб'єктів надання допомоги.

Водночас, з позиції біоетики та прав людини, психічне здоров'я військовослужбовця є не лише медичним, а й правовим ресурсом, який потребує нормативної охорони й інституційного супроводу [13]. Військовослужбовці виконують публічно-правовий обов'язок захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, що має бути визнано не лише як акт служіння, а як підстава для посиленої правової охорони їхнього фізичного та психічного стану. На нашу думку, відповідно до доктрини взаємної конституційної відповідальності між державою та громадянином, держава зобов'язана гарантувати таким особам доступ

до системної, добровільної, нормативно врегульованої психологічної реабілітації – як елементу соціального контракту між державою і її захисниками.

Доречно зазначити, що міжнародне право розглядає психічне здоров'я як складник права на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного добробуту (ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права) [14]. Водночас у працях Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав (General Comment № 14) [15] обґрунтовано доводиться, що держава зобов'язана забезпечити доступ до психореабілітаційних послуг, особливо для осіб, що перебувають у стані підвищеного ризику, до яких, безперечно, належать військовослужбовці. З методологічного погляду це означає, що психологічна реабілітація набуває статусу обов'язкової компоненти реалізації соціальних прав, які мають пряму дію в національному праві.

На нашу думку, доцільно розглядати й зарубіжну доктрину як джерело концептуального збагачення національного законодавства. Так, у працях С. Хоге та С. Кастро психічна стійкість військових розглядається як стратегічний ресурс, який має бути інтегрований у систему оперативного планування [16]. Наведений підхід заслуговує на доктринальну імплементацію в національне правове поле, зокрема шляхом утілення законодавчої моделі превентивної психореабілітації.

У контексті обраної проблематики варто звернути увагу на питання правової відповідальності держави за ненадання або неналежне надання психологічної допомоги в разі її потреби. У справі “Kudła v. Poland” ЄСПЛ сформулював принцип, відповідно до якого держава зобов'язана забезпечити ефективний доступ до медичної допомоги, включно із психіатричною, для осіб, що перебувають під її контролем [17]. У світлі положень цього рішення доцільно запропонувати розроблення спеціального механізму адміністративного оскарження бездіяльності командування щодо психічного стану підлеглих – із чітко визначеними процедурою, юрисдикцією та санкціями.

Водночас будь-яке втручання у психоемоційну сферу особи має відповідати принципу пропорційності, що є усталеним критерієм оцінювання легітимності державних дій у практиці ЄСПЛ (“Winterwerp v. the Netherlands” [18], “Stanev v. Bulgaria” [19], “Rooman v. Belgium” [20]). Пропорційність передбачає, що втручання має бути не лише законним і мати легітимну мету, а й бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто – *обґрунтованим*, мінімально інвазивним і належним. Окреслене знайшло своє відображення і у практиці вітчизняного органу конституційної юрисдикції [11].

У межах концептуального осмислення міжнародного гуманітарного права психологічна реабілітація має бути кваліфікована як форма медичної допомоги, що підпадає під захист Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 р. [21].

У рамках порівняльно-правового аналізу доцільним є звернення до нормативних моделей зарубіжних держав, які забезпечують інституціоналізоване регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із ПТСР як юридично релевантного стану. Наприклад, у США правовий статус ПТСР імпліцитно закріплений у положеннях Кодексу федеральних нормативних актів (§ 3.304 (f)), де він визнається підставою для отримання статусу “combat-related disability”, звільнення від служби та доступу до компенсаційних механізмів [22]. Закон “Veterans’ Mental Health and Other Care Improvements Act” устанавлює обов'язкову психіатричну експертизу

[23], а примусове лікування допускається виключно за рішенням суду відповідно до “Mental Health Systems Act” [24], що також узгоджується із принципом пропорційності державного втручання в автономію особи.

Цікавим є досвід Великої Британії, де “Armed Forces Act” нормативно фіксує можливість обмеження службової придатності на підставі психічного стану [25], а “Mental Health Act” (із поправками 2007 р.) закріплює процедури примусового психіатричного втручання, що передбачають судовий контроль, медичну експертизу та дотримання стандарту “least restrictive option” [26].

Німечке законодавство (“Soldatenversorgungsgesetz” [27] та “Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz” [28]) закріплює нормативну модель реабілітації військовослужбовців із ПТСР, де примусове лікування можливе лише за умов дотримання принципу пропорційності (рішення Федерального конституційного суду BVerfG, 2 BvR 882/09 [29]). Французька модель (“Code de la Défense” [30] та “Loi n° 90–527 du 27 juin 1990” [31]) окреслює адміністративно-судовий контроль за госпіталізацією без згоди, а також визнає ПТСР як підставу для обмеження доступу до бойових завдань.

Ізраїльська практика (“Treatment of Mental Patients Law” [32]) передбачає добровільну участь у реабілітаційних заходах, а примусове лікування допускається лише за рішенням суду, з урахуванням медичного висновку та ризику для життя чи безпеки. Ця модель презентує загальну тенденцію до етико-правового обмеження державної інтервенції у психоемоційну сферу особи. Але навіть за умов нормативної гарантії автономії ПТСР створює низку функціональних обмежень, які значно ускладнюють соціальну реінтеграцію військовослужбовців. Тому доцільним видається аналіз викликів, пов'язаних із ПТСР, зокрема в аспекті адаптації до структурованого середовища, командної роботи та дотримання службових регламентів.

Можливим поясненням труднощів групи ПТСР в інтеграції в робочу силу є те, що ПТСР включає функціональні порушення як частину свого визначення [33]. Водночас «робоча продуктивність є одним з основоположних функціональних елементів і охоплює необхідність адаптації до ієрархічної структури <...>» [34]. Емпіричні дані, отримані в межах досліджень американських ветеранів, які воювали в Іраку, підтверджують високий ступінь кореляції між інтенсивністю посттравматичних симптомів і порушенням базових життєвих функцій, що актуалізує потребу в комплексному нормативному супроводі реабілітації [34].

У Канаді таке регулювання здійснюється через “National Defense Act” (R.S.C., 1985) [35] та програму “OSISS” (Operational Stress Injury Social Support) [36], що поєднує добровільну реабілітацію з можливістю судово санкціонованого втручання відповідно до “Mental Health Act” [37]. Наведене є прикладом балансу між медичною доцільністю та правовою легітимністю, який варто запозичити й національній правовій системі України.

Висновки. Усе вищенаведене демонструє конвергентну доктринальну позицію: *ПТСР є юридично релевантним станом, який безпосередньо впливає на службову придатність і соціальний статус; втручання у психоемоційну сферу особи допускається лише за умов дотримання принципу пропорційності, судового контролю та нормативної визначеності.*

Водночас проведене дослідження дає підстави стверджувати, що психологічна реабілітація військовослужбовців із бойовою психотравмою має розглядатися не лише як елемент медичної допомоги, а як автономний

правовий інститут, функціонування якого прямо впливає з конституційних гарантій охорони здоров'я, людської гідності та психічної недоторканності. У реаліях війни та високого рівня психогенних загроз наведений інститут є надважливим для забезпечення ефективності та стійкості сектору безпеки, а його правове наповнення має бути предметом спеціального нормативного врегулювання.

Встановлено, що ПТСР, попри свою медичну природу, є юридично значущим станом, який змінює функціональну правосуб'єктність військовослужбовця, впливає на межі здійснення публічної служби, виконання бойових завдань та можливість розпорядження зброєю.

На особливу увагу заслуговує необхідність формування окремого правового режиму психологічної реабілітації військовослужбовців, звільнених із полону, для яких психоемоційні наслідки несвободи, насильства чи ізоляції мають іншу природу та потребують спеціальних гарантій. Навіть більше, захист їхнього психічного стану є забезпеченням гарантії гідності, а не лише медичної допомоги, тому будь-які реабілітаційні заходи щодо цієї категорії осіб мають ґрунтуватися на принципах автономії волі, недискримінації та підвищеного процесуально-го захисту.

Отже, варто говорити про необхідність розроблення національного протоколу психореабілітації військових, який буде базуватися на міжнародних стандартах, але враховувати специфіку воєнного стану – змішану структуру сектору безпеки, обмежені ресурси та високий рівень психоемоційного навантаження.

Своєю чергою, у межах нормативної реконструкції правового статусу установ психореабілітації варто констатувати, що в Україні вони функціонують переважно як медичні заклади, підпорядковані МОЗ або Міноборони, без чіткого нормативного регулювання їхніх компетенцій, процедур, стандартів. Видається очевидною необхідність створити окремий правовий режим для таких установ – із чітким визначенням їхніх повноважень, стандартів надання допомоги, механізмів контролю та оскарження.

Підсумовуючи, наголосимо: лише за умови нормативної конкретизації та процедурної захищеності психореабілітація може стати реальним інструментом правового захисту, а не декларативною обіцянкою. В умовах війни та повоєнної трансформації сектору безпеки ця гарантія має бути не факультативною, а імперативною – як складник правової доктрини людської гідності в безпековому контексті.

Список використаних джерел

1. Асєва Ю., Аймедов К., Яцишина А. Визначення поняття ПТСР у військових: теоретичні основи, клінічні прояви та фактори ризику. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 2. С. 8–17. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-2-2
2. Чорна В., Серебреннікова О., Коломієць В., Гозак С., Єлізарова О., Рибінський М., Ангельська В., Павленко Н. Посттравматичний стресовий розлад під час повномасштабної війни у військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2023. № 12. С. 28–39. DOI: 10.32839/2304-5809/2023-12-124-28
3. Brewin C. R. Posttraumatic stress disorder: Malady or myth? *Yale University Press*, 2003. 256 p. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2003-07155-000>
4. Yehuda R. Post-traumatic stress disorder. *The New England Journal of Medicine*. 2002. Vol. 346. Iss. 2. P. 108–114. DOI: 10.1056/NEJMr012941
5. Афганасів В. Правове регулювання надання медико-психологічної допомоги військовослужбовцям (та прирівняним до них особам) під час воєнного стану. *Global Trends in Science, Technology and Economy: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, International Scientific Unity, September 17–19, 2025. Graz, Austria*. P. 107–111.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
7. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 р. № 1053–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
9. Павлик Н. Психологічна реабілітація військовослужбовців. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни* : збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го Круглого столу, 31 травня 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 6–12.
10. Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2018 р. № 13-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
11. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
12. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних сил України та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах : наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 р. № 702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
13. Охорона психічного здоров'я військовослужбовців в умовах війни : посібник / упор. В. Ключков ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних сил України. Т. 1. Харків : Фоліо, 2024. 815 с.
14. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 16.12.1966. General Assembly resolution 2200A (XXI). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (дата звернення: 08.09.2025).
15. E/C. 12/2000/4: General Comment № 14 on the highest attainable standard of health (2000), The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/ec1220004-general-comment-no-14-highest-attainable> (дата звернення: 08.09.2025).
16. Castro C. A., Hoge C. W., Cox A. L. Battlemind Training: Building Soldier Resiliency. *Human Dimensions in Military Operations – Military Leaders' Strategies for Addressing Stress and Psychological Support*. Meeting Proceedings RTO-MP-

- HFM-134. 2006. Paper 42. Neuilly-sur-Seine, France : RTO. P. 42–1–42–6. URL: <http://www.rto.nato.int/abst> (дата звернення: 08.09.2025).
17. Kudła v. Poland. App 30210/96. Judgement 26.10.2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> (дата звернення: 08.09.2025).
18. Winterwerp v. the Netherlands. App 6301/73. Judgement 24.10.1979. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597> (дата звернення: 08.09.2025).
19. Stanev v. Bulgaria. App 36760/06. Judgement 29.06.2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99998> (дата звернення: 08.09.2025).
20. Rooman v. Belgium. App 18052/11. Judgement 31.01.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902> (дата звернення: 08.09.2025).
21. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 1977. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf (дата звернення: 08.09.2025).
22. Code of Federal Regulations (Annual Edition). URL: <https://www.govinfo.gov/app/collection/CFR> (дата звернення: 08.09.2025).
23. S. 2162. Veterans' Mental Health and Other Care Improvements Act of 2008. URL: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/2162> (дата звернення: 08.09.2025).
24. Mental Health Systems Act of 1980. URL: <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/senate-bill/1177> (дата звернення: 08.09.2025).
25. Armed Forces Act of 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents> (дата звернення: 08.09.2025).
26. Mental Health Act of 1983. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20/contents> (дата звернення: 08.09.2025).
27. Gesetz über die Versorgung der früheren Soldatinnen und früheren Soldaten und ihrer Hinterbliebenen (Soldatenversorgungsgesetz – SVG) of 20.08.2021. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/svg_2025/BJNR395800021.html (дата звернення: 08.09.2025).
28. Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz of 24.07.2018. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayPsychKHG> (дата звернення: 08.09.2025).
29. BVerfG, 2 BvR 882/09. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/2011/03/rs20110323_2bvr088209en.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (дата звернення: 08.09.2025).
30. Code de la Défense. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ (дата звернення: 08.09.2025).
31. Loi n° 90–527 du 27 juin 1990 relative aux droits et à la protection des personnes hospitalisées en raison de troubles mentaux et à leurs conditions d'hospitalisation. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000349384> (дата звернення: 08.09.2025).
32. Kanter A., Aviram U. Israel's Involuntary Outpatient Commitment Law: Lessons from the American Experience. *Israel Law Review*. 1995. Vol. 29. Is. 4. P. 656–635. DOI: 10.1017/S0021223700014801
33. Manderscheid R. W. Helping veterans return: community, family, and job. *Arch Psychiatr Nurs*. 2007. № 21 (2). P. 122–4. DOI: 10.1016/j.apnu.2006.12.0060
34. Segev D., Schiff M. Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*. 2019. Vol. 8 (86). 10 p. DOI: 10.1186/s13584-019-0352-2
35. National Defense Act (R.S.C., 1985, c. N-5). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/index.html> (дата звернення: 08.09.2025).
36. Operational Stress Injury Social Support (OSISS) services. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/health-support/casualty-support/peer-support/osiss.html> (дата звернення: 08.09.2025).
37. Mental Health Act (R.S.O. 1990, c. M. 7). URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90m07> (дата звернення: 08.09.2025).

References

1. Asieieva, Yu. O., Aimevov, K. V., Yatsyshyna, A. M. (2024). Vyznachennia poniattia PTSR u viiskovykh: teoretychni osnovy, klinichni proiavy ta faktory ryzyku [Definition of PTSD in Military Personnel: Theoretical Foundations, Clinical Manifestations and Risk Factors. *Mentalne zdorovia*, (2), 8–17. <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-2-2> [in Ukrainian].
2. Chorna, V. V., Serebrennikova, O. A., Kolomiets, V. V., Hozak, S. V., Yelizarova, O. T., Rybinskyi, M. V., Anhelska, V. Iu., & Pavlenko, N. P. (2023). Posttraumatychnyi stresovyi rozlad pid chas povnomasshtabnoi viiny u viiskovosluzhbovtziv [Posttraumatic Stress Disorder During Full-Scale War in Military Personnel. *Young Scientist*]. *Molodyi vchenyi*, 12 (124), 28–39. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-28> [in Ukrainian].
3. Brewin, C. R. (2003). Posttraumatic stress disorder: Malady or myth? *Yale University Press*. 256. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2003-07155-000> [in English].
4. Yehuda, R. (2002). Post-traumatic stress disorder. *The New England Journal of Medicine*, 346 (2), 108–114. <https://doi.org/10.1056/NEJMra012941> [in English].
5. Aftanasiv, V. (2025). Pravove rehuliuвання nadання medyko-psykholohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtziv (ta pryryvnyanym do nykh osobam) pid chas voiennoho stanu [Legal regulation of the provision of medical and psychological assistance to military personnel (and persons equivalent to them) during martial law]. In *Global Trends in Science, Technology and Economy: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference* (pp. 107–111). International Scientific Unity. Graz, Austria. [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Law of Ukraine “Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia” [On Rehabilitation in the Field of Health Care] № 1053–IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Law of Ukraine “Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtstv ta chleniv yikh simei” [On Social and Legal Protection of Serviceman and Their Families] № 2011–XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
9. Pavlyk, N. V. (2024). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtstv. Pravove zabezpechennia profesiinoi adaptatsii ta prava na pidpriemnytsku diialnist veteraniv viiny [Psychological Rehabilitation of Servicemen. Legal Support for Professional Adaptation and the Right to Entrepreneurship of War Veterans]. In *zbirnyk naukovykh prats NDI PZIR NAPrN Ukrainy* [Collection of Scientific Works of the Research Institute of Legal Provision of Innovation Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] (pp. 6–12). Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].
10. Constitutional Court of Ukraine. (2018). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] № 13-r/2018. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18#Text> [in Ukrainian].
11. Constitutional Court of Ukraine. (2016). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] № 2-rp/2016. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> [in Ukrainian].
12. Ministry of Defense of Ukraine. (2015). Order “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichnu reabilitatsiiu viiskovosluzhbovtstv Zbroinykh Syl Ukrainy, ta Derzhavnoi spetsialnoi sluzhby transportu, yaki braly uchast v antyterorystychnii operatsii, zdiisniuvaly zakhody iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh chy vykonuvaly sluzhbovi (boiovi) zavdannia v ekstremalnykh umovakh” [On Approval of the Regulation on Psychological Rehabilitation of Servicemen of the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport service] № 702. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> [in Ukrainian].
13. Okhorona psykhiichnogo zdorovia viiskovosluzhbovtstv v umovakh viiny [Mental Health Protection of Servicemen in Wartime: Manual]. Posibnyk. Upor. V. Klochkov. (2024). Kharkiv: Folio. Tom 1. 815 p. [in Ukrainian].
14. United Nations (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *General Assembly resolution 2200A (XXI)*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> [in English].
15. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2000). *General Comment No. 14 on the highest attainable standard of health* (E/C. 12/2000/4). Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/ec1220004-general-comment-no-14-highest-attainable> [in English].
16. Castro, C. A., Hoge, C. W., & Cox, A. L. (2006). Battlemind Training: Building Soldier Resiliency. In *Human Dimensions in Military Operations – Military Leaders Strategies for Addressing Stress and Psychological Support* (RTO-MP-HFM-134, Paper 42, pp. 42–1–42–6). Neuilly-sur-Seine, France: RTO. Retrieved from <http://www.rto.nato.int/abst> [in English].
17. Kudła v. Poland, App № 30210/96, ECtHR, Judgement of 26 October 2000. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> [in English].
18. Winterwerp v. the Netherlands, App № 6301/73, ECtHR, Judgement of 24 October 1979. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597> [in English].
19. Stanev v. Bulgaria, App № 36760/06, ECtHR, Judgement of 29 June 2010. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99998> [in English].
20. Rooman v. Belgium, App № 18052/11, ECtHR, Judgement of 31 January 2019. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902> [in English].
21. International Committee of Red Cross. (1977). *Additional Protocol I to the Geneva Conventions*. Retrieved from https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf [in English].
22. United States Government (n. d.). *Code of Federal Regulations (Annual Edition)*. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/app/collection/CFR> [in English].
23. U.S. Congress. (2008). *S. 2162. Veterans Mental Health and Other Care Improvements Act*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/2162> [in English].
24. U.S. Congress. (1980). *S. 1177. Mental Health Systems Act*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/senate-bill/1177> [in English].
25. United Kingdom. (2006). *Armed Forces Act*. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents> [in English].
26. United Kingdom. (1983). *Mental Health Act*. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20/contents> [in English].
27. Gesetz über die Versorgung der früheren Soldatinnen und früheren Soldaten und ihrer Hinterbliebenen (Soldatenversorgungsgesetz – SVG) [Law on the Support of Former Soldiers and Their Survivors]. (2021). Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/svg_2025/BJNR395800021.html [in German].
28. Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz [Law on Assistance for the Mentally]. (2018). Retrieved from <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayPsychKHG> [in German].
29. Bundesverfassungsgericht [BVerfG]. (2011). 2 BvR 882/09 [Judgment]. Retrieved from https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/2011/03/rs20110323_2bvr088209en.pdf?__blob=publicationFile&v=1 [in German].
30. Code de la Défense [French Defense Code]. Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ [in French].
31. Loi n° 90–527 du 27 juin 1990 relative aux droits et à la protection des personnes hospitalisées en raison de troubles mentaux et à leurs conditions d’hospitalisation [Law on the Rights and Protection of Persons Hospitalized for Mental Disorders]. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000349384> [in French].
32. Kanter, A., & Aviram, U. (1995). Israel’s Involuntary Outpatient Commitment Law: Lessons from the American Experience. *Israel Law Review*, 29 (4), 656–635. <https://doi.org/10.1017/S0021223700014801> [in English].
33. Manderscheid, R. W. (2007). Helping veterans return: community, family, and job. *Arch Psychiatr Nurs.*, 21 (2), 122–4. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2006.12.0060> [in English].

34. Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, 8 (86). 10. <https://doi.org/10.1186/s13584-019-0352-2> [in English].

35. Government of Canada. (1985). *National Defense Act (R.S.C., 1985, c. N-5)*. Retrieved from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/index.html> [in English].

36. Government of Canada (n.d.). *Operational Stress Injury Social Support (OSISS) services*. Retrieved from <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/health-support/casualty-support/peer-support/osiss.html> [in English].

37. Government of Ontario (1990). *Mental Health Act (R.S.O. 1990, c. M. 7)*. Retrieved from <https://www.ontario.ca/laws/statute/90m07> [in English].

Pankevych Oleg,

Candidate of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Theory, History, and Constitutional Law
Educational and Research Institute of Law and Law Enforcement
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>

Aftanasiv Valeriia,

4th year student,
Educational and Research Institute of Law and Law Enforcement
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2702-494X>

PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE SECURITY SECTOR AS A LEGALLY RELEVANT CONDITION: CONSTITUTIONAL GUARANTEES AND DOCTRINAL LIMITS OF PERMISSIBLE INTERVENTION

The article analyzes the psychological rehabilitation of military personnel (and persons equivalent to them) in the security sector as a legally relevant condition, which, in the context of the Russian-Ukrainian war, becomes particularly relevant and requires doctrinal consideration within the framework of constitutional, administrative, and medical law. The author argues that the mental health of military personnel, particularly in cases of combat trauma, should be considered as an object of sui generis legal protection, i.e., as a unique legal phenomenon.

Particular attention is paid to the issue of the legal status of post-traumatic stress disorder as a potential basis for changing the functional legal capacity of a military serviceman, including restricting the latter's access to combat missions, management functions, and the handling of weapons. At the same time, the study provides a doctrinal justification for the need to classify PTSD as a legally relevant condition that can serve as a basis for applying a special legal regime in the security sector.

A separate analytical part of the work is devoted to the legal aspects of the compulsory application of psychological rehabilitation to military personnel who have returned from captivity. The author attempted to define the limits of permissible interference in a person's psycho-emotional sphere and its compliance with the principles of proportionality of state intervention and international human rights standards. It is argued that rehabilitation measures for persons who have survived torture, isolation, and other forms of ill-treatment should be carried out according to a separately defined procedure that takes into account the balance between official necessity and the right to autonomous expression of will.

At the same time, the article contains elements of a comparative legal analysis of foreign models of regulating the mental rehabilitation of military personnel, which makes it possible to identify the structural components of effective legal support in legal systems with a high level of institutional adaptability.

The results obtained are of practical importance for the formation of normatively coordinated approaches to the legal regulation of psychological rehabilitation of military personnel who have suffered combat trauma. The proposed theoretical provisions, conceptual and categorical apparatus, and conceptual models can serve as a basis for the development of special normative acts in the field of defense, health care, and social protection, as well as for the improvement of administrative procedures regulating rehabilitation measures in the security sector.

Key words: *psychological rehabilitation, PTSD, security sector, prisoners of war, constitutional guarantees, mental integrity, fitness for service, Russian-Ukrainian war.*

Надіслано до редколегії 17.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025